

O ludbreškim Židovima na temelju jednog dokumenta vjeroispovjedne općine iz 1937. godine

MILOŠ M. DAMJANOVIĆ

U ovome radu su objavljeni statistički podaci o židovskoj zajednici u gradu na rijeci Bednji za stanje u prethodnoj 1936. godini. Informacije koje je potraživalo centralno tijelo židovske manjine u Kraljevini Jugoslaviji – Savez židovskih vjeroispovjednih općina, rukovodstvo Židovske vjeroispovjedne općine Ludbreg je temeljito prikupilo, uredno obradilo i blagovremeno poslalo potražiteljima. Podaci koji su bili od naročitog interesa za Savez odnose se na opće prilike u židovskim općinama u vezi s demografijom, promjenama i kretanjima unutar članstva, općinskim ustanovama, vjerskim životom članova, njihovim školovanjem, profesionalnom orijentacijom i stanjem u općinskom budžetu. Dokument se nalazi u posjedu autora i pripada cjelini istovjetnih predmeta drugih židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije. Svi su oni nastali istim povodom i okončali na adresi Saveza koji ih je dalje obrađivao i služio se njima pri tekućim i budućim aktivnostima. Dokumenti su u formi obrasca s pitanjima pisanim na pisaćem stroju i ostavljenim praznim prostorom za odgovore na srpskohrvatskom jeziku i latiničnom pismu. Ukupno je zastupljeno četrnaest pitanja raspoređenih na obje strane jednog lista dokumenta. Pored štambilja primatelja na njemu se nalazi i potpis ovlaštene osobe ispred pošiljalaca koji je time jamčio vjerodostojnost pruženih podataka.

Ključne riječi: Židovi, Aškenazi, judaizam, cionizam, Jugoslavija, Ludbreg, rabini, školstvo, profesije, demografija, budžet, židovske udruge

---

1. Uvod

Židovska vjeroispovjedna općina¹ Ludbreg pripadala je demografski manjim židovskim zajednicama u Kraljevini

Jugoslaviji. Prema rabinskim izvorima, u Općini je 1929. godine bilo 74 Židova od kojih su 42 bili članovi Općine. Prema navodima, Židovsko groblje u Ludbregu utemeljeno je 1890. godine, a pet godina ka-

---

¹ U daljem tekstu koristit će se kratica ŽVO.

snije podignuta je i sinagoga.² Iste godine u narodnim školama u Ludbregu učilo je 14 židovske djece, od kojih su osmorica bili muškog, a šest ženskog spola. Rabin-ska statistika dalje priopćava da je pri ŽVO Ludbreg službovao jedan židovski liječnik i dvojica advokata, te da je prethodne, 1928. godine svijet ugledalo četvoro novorođenčadi u zajednici. Funkciju rabina u Ludbregu od 1902. obavljao je Josef Leopold Deutsch, predsjednik Općine bio je Ignaz Gross, potpredsjednik dr. Leon Schlesinger, tajnik Artur Scheyer, pročelnik hrama bio je Makso Scheyer, dok je tečajem *ivrita* rukovodio Rudolf Appler koji je ujedno bio i tajnik ludbreške cionističke udruge. Uz Općinu, djelovalo je posmrtno društvo Hevra Kadiša čiji su dužnosnici bili Makso Scheyer i Mavro Appler. Potpomažući članovi Saveza rabina Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ispred ŽVO Ludbreg bili su: trgovac Rudolf Appler, Gizela Deutsch, banakar Ignaz Gross, Ljudevit Lausch, izvjesni Sattler, Artur i Makso Scheyer, dr. Leon Schlesinger, dr. Milan Zohr, advokat dr. Oton Spiegler, poduzetnik Ignac Weinrebe, Samuel Weiss te Hevra Kadiša i Židovska bogoštovna općina.³ Deset godina kasnije, 1939. godine brojčano stanje zajednice nije se značajnije promijenilo. Tijekom jednog desetljeća uvećalo se za samo deset osoba tako da ih je bilo 84. Rabin zajednice i dalje je ostao J. L. Deutsch,⁴ a predsjednik općine bio je dr. Leon Schlesinger.⁵

2. Aktivnosti ludbreških Židova

Ludbreški Židovi bili su posvećeni cionisti, aktivno participirajući u svim ak-

cijama Saveza cionista Jugoslavije. Tijekom 5696. židovske godine, odnosno u vremenskom razdoblju od 1935. do 1936. godine, ŽVO Ludbreg i njeni članovi prikupili su 2251 dinara za fond *Keren kajemet lejisrael*. Sljedeće 5697. godine, od 1. listopada 1936. do 30. rujna 1937. godine, ŽVO Ludbreg je u totalu prikupila 1485,75 dinara, od čega je 1205,75 darovano za kasice, a 280 je Toru. Kako je za isto razdoblje ŽVO Ludbreg propisan kontingent od 3200 dinara, to je spomenuta židovska zajednica uplatila manje novca od predviđene svote, odnosno dugovala 1714,25 dinara. Za narednu 5698. godinu (1937. – 1938.) ovoj općini je određen kontingent u iznosu od 2500 dinara.⁶ ŽVO Ludbreg sudjelovala je u različitim akcijama prikupljanja sredstava za obnovu i izgradnju Palestine provođenim u Jugoslaviji, ali i širom svijeta. Tako je prilikom otvaranja Hebrejskog sveučilišta u Jeruzalemu ova općina u razdoblju između 1. i 22. travnja 1925. godine uplatila 1000 dinara.⁷ Isto tako je prilikom posjete tajnika kuratorija Keren hajesoda Karla Friedmanna Ludbregu 1. ožujka 1930. godine provedena akcija za ovaj fond kojom prilikom je prikupljeno 1600 dinara. Nešto ranije u razdoblju od 1. do 28. veljače iste godine za fond KKL iz Ludbrega je uplaćeno 378 dinara od kojih su Mavro Appler i sin darovali 40 dinara, J. L. Deutsch 29, Zdenko Lowy iz Svetog Đurđa 20, S. Rosenberger 24, dr. Leon Schlesinger 20, Artur Scheyer 48.50, S. Weiss 25, S. Weinrebe i sin 20, Julio Bluhwweiss iz Martijaneca 28.50, dok je iz deset kasica otpremljeno 123 dinara.⁸ S posebnim akcijama nastavilo se i narednih godina, pa je ŽVO Ludbreg rujna 1936. godine pri akciji otkupa osigurala 110 dinara za fond KKL, dok je iz kasica prikupljeno za isti fond 225 dinara od čega su Ana i Zlatko Weinrebe uplatili 40, J. L. Deutsch 38, Artur Scheyer

2 Usporedi s DRETAR, Milivoj: Židovi u ludbreškom kraju, povijesno-demografski prilozi. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište D. Novak, 2010.

3 FISCHER, L. (ur.): *Jevrejski almanah za godinu 5690 1929-1930*, Vršac 1929, 228–229, 236, 252.

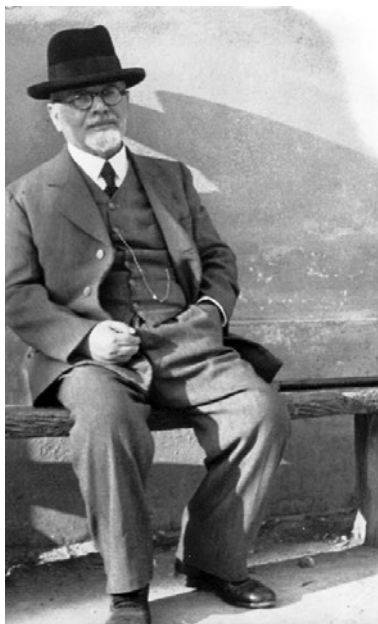
4 DRETAR, Milivoj: *Josef Leopold Deutsch – posljednji rabin u Ludbregu*. // Ha-Kol 146, 21–22.

5 D. A. Levi - Dale, A. Klein (ur.), *Jevrejski narodni kalendar 5699 1938-39*, Beograd – Zagreb 1939, 150.

6 Arhiva autora, Fond Cionizam u Kraljevini Jugoslaviji, ISKAZ darova za Keren kajemet lejisrael za vrijeme od 1. oktobra 1936 do 30. septembra 1937.

7 Židov – glasilo za pitanja židovstva. 17–18 (24. 4. 1925.), 11.

8 Isto, 10 (7. 3. 1930.), 7–8.

Sl. 1. Josef Leopold Deutsch (1870.-1942.), posljednji ludbreški rabin (izvor: zbirka Winter, CZKI Ludbreg)

35, Rudi Appler 20, Samuel Weiss 20 i još iz sedam neimenovanih kasic 72 dinara.⁹

Ludbreški Židovi su, osim u cionističke svrhe, izdvajali novac ili na drugi način potpomagali nacionalne ustanove i udruženja u svojoj matičnoj zemlji. Redovna članica Društva jevrejskoga utočišta za stare i siročad u Novom Sadu bila je Gizela Deutsch iz Ludbrega tijekom 1936. i 1937. godine na koje se odnosi dokument koji je predmet istraživanja i analize.¹⁰ Upravo navedene godine na koju se odnosi dokument koji je predmet proučavanja, ŽVO Ludbreg je bila svrstana u treću od ukupno četiri kategorija židovskih općina u zemlji, shodno ekonomskoj jačini i potrebama za stalnom državnom pomoći, od kojih su op-

ćine koje su pripadale prvoj kategoriji bile ekonomski najstabilnije i prema tome bez prava na potraživanje i dodjelu potpore od Saveza židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije. Na osnovu kategorije kojoj je pripadala ŽVO Ludbreg bilo je predviđeno da će se oženjenim rabinima u službi uzimati za osnovicu ukupan prihod do 2800 dinara, a neoženjenim do 1800; oženjenim svećenicima u službi (kantoriga, hahamim i hazanim) do 1800 dinara, a neoženjenim do 1500; rabinima i svim svećeničkim dužnosnicima van službe ukoliko ne primaju mirovinu od ŽVO uzimalo bi se za osnovicu 33 % od prethodno izloženih suma istih dužnosnika u radnom odnosu; udovicama rabina i ostalih svećeničkih dužnosnika ukoliko su bez ikakvih primanja od ŽVO uzimalo bi se za osnovicu 75 % od suma određenih za osnovicu njihovih supružnika tijekom ili van službe, dok bi za nezbrinutu djecu rabina i ostalih svećeničkih dužnosnika do 18 godina starosti bilo uzimano za osnovicu 50 % od sume određene za osnovicu njihovim očevima tijekom ili van službe.¹¹

Rješenjem Izvršnog odbora Saveza židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije od 31. svibnja 1937. godine održane su regionalne konferencije židovskih općina u Zagrebu, Varaždinu, Daruvaru i Novoj Gradišci s ciljem razmatranja problema arondacije općinskih teritorija, pitanja okružnih rabinata i centralnog mirovinskog fonda. Prva od tih konferencija na kojoj su sudjelovali i predstavnici ŽVO Ludbreg održana je u Varaždinu 8. lipnja 1937. godine. Na ovom sastanku su, pored predstavnika ludbreške židovske zajednice, prisustvovali i delegati židovskih općina grada domaćina, te Čakovca, Križevaca, Koprivnice, Murske Sobote i Donje Lendave. Ovoj konferenciji su bili nazočni i predstavnici Saveza židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine

9 Isto, 42 (16. 10. 1936.), 6-7.

10 Arhiva autora, Fond Jevrejska društva u Kraljevini Jugoslaviji, *Društvo jevrejskoga utočišta za stare i siročad u Novom Sadu – Pozivnica na redovnu skupštinu za god. 1935. koja će se održati na dan 21. svibnja 1936. god.*; arhiv autora, Fond Jevrejska društva u Kraljevini Jugoslaviji, *Društvo jevrejskoga utočišta za stare i siročad u Novom Sadu – Pozivnica na redovnu skupštinu za god. 1937. koja će se održati na dan 8. svibnja 1938. g.*

11 Službeni list Saveza jevrejskih veroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 9 (15. 7. 1937.), 7-8.

Sl. 2. Ludbreški Židovi na izletu u Rogaškoj Slatini, 14.8.1937. (izvor: USHMM, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa1142713>)

Jugoslavije, njezin predsjednik dr. Fridrih Pops i generalni tajnik Šime Špicer.¹²

Na zasjedanju Glavnog odbora Saveza židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije održanom u Zagrebu od 23. do 25. siječnja 1938. godine, Arondaciona komisija je putem Izvršnog odbora uputila prijedlog o teritorijalnom razgraničenju židovskih vjeroispovjednih općina učlanjenih u SŽVO i teritorijama okružnih rabinata. Prema ovome prijedlogu ŽVO Ludbreg trebala je obuhvatati općinu Ludbreg s njoj pripadajućim kotarevima. Teritorij ŽVO Ludbreg, uz ŽVO Križevci pod čijom ingerencijom je bila općina Križevci i kotarevi, Čazma i mjesta Sudovec i Gornja Reka iz kotara Novi Marof i ŽVO Koprivnica pod čijom nadležnošću su bili općina Koprivnica s kotarom, općine Molve i Virje iz kotara Đurđevac, te općina Legrad iz kotara Prelog bila je određena prema ovome prijedlogu da potpadne pod kontrolu i upravu Okružnog rabinata u Koprivnici.¹³

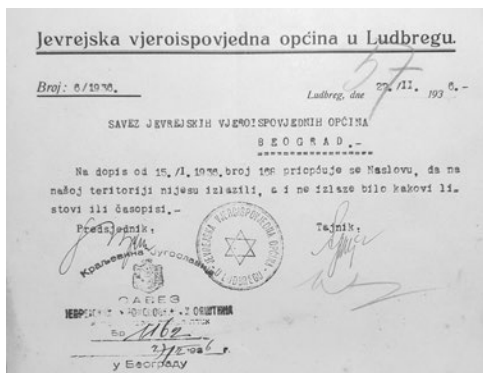
3. Statistički list kao izvor informacija

Nakon što je Vlada Cvetković – Maček pod političkim pritiskom Trećeg Reicha donijela dvije antisemitske uredbe (5. listopada 1940. godine), beogradski dnevni list „Vreme« intenzivirao je protužidovsku agitaciju pisanjem i donošenjem raznih malicioznih vijesti. Na udaru su se našli i ludbreški Židovi koji su kroz primjer jednoga odvjetnika tendenciozno predstavljani kao ljudi dvočignog karaktera, spremni na smutljivost i prevaru kojom bi ostvarili krajnji cilj – profit. Ukoliko namjere autora priloga nisu bile zlonamjerne i ako se nije htjelo ironično prikazati primjer ovog židovskog zastupnika, onda bi tekst bio sasvim suprotnog, afirmativnog svojstva. U njemu se iznosi da *Ludbreg je lepo mesto, a u svima naprednim mestima mora da bude i naprednih ljudi. Napredni ljudi, to se već zna, po pravilu su prvenstveno Jevreji. Baš zato i*

12 Isto, 1.

13 Arhiv autora, Fond Savez jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine Jugoslavije, fascikla Razni dokumenti, *Generalni aronda-*

cijoni raspored, Predlog o teritorijalnom razgraničenju JVO učlanjenih u SJVO i teritorijama okružnih rabinata, upućen od strane Arondacione komisije, putem Izvršnog odbora, zasjedanju Glavnog odbora SJVO, koje će se zasjedanje održati u Zagrebu 23, 24 i 25 januara 1937. godine.

Sl. 3. Dopis Jevrejske vjeroispovjedne općine Ludbreg 22. veljače 1936. (arhiv autora)

u Ludbregu zasnovao je svoju sreću jedan jevrejin. Zatim slijedi navođenje primjera o židovskoj poslovnoj dosjetljivosti i pronicljivosti: *Taj Jevrejin u Ludbregu je veoma dosetljiv čovek, a vrhunac njegove objektivnosti i dosetljivosti nesumnjivo se manifestuje u ovom slučaju. On ima kuću, a na kući izlaze sa dve table, s jedne i druge strane kuće. Na jednoj tabli, s jedne strane, piše: Leon Slavetić, advokat. A na drugoj tabli, s druge strane kuće stoji opet: Leon Šlezinger advokat. Međutim, ako zatražite u kancelariji g. Slavetića, na vas će se ljubazno osmehnuti jedan omanji crnpurasti gospodin: »Ja sam!« Ako zatražite g. Šlezingera, ponovo će se osmehnuti na vas ovaj omanji, crnpurasti gospodin i reći: »Ja sam, molim čime vas mogu uslužiti? Na koncu, tekstopisac reklo bi se zjurado dovodi u pitanje državnu lojalnost i kritizira internacionalni duh i višestruki identitet ovog Židova, tražeći skidanje maske i pokazivanje pravog lica: Usluga bi ovom prilikom recimo bila u ovom: da nam objasni pošteno koje mu je prezime milije, Slavetić, Šlezinger ili pak ono treće, talmudsko.¹⁴ Riječ je o dr. Leonu Šlezingeru koji je 1930. godine službovao kao advokat u Krapini i bio član Advokatske komore u Zagrebu.¹⁵*

Dokument Židovske vjeroispovjedne općine u Ludbregu s početka 1937. godine donosi prikaz stanja u Općini i njenom članstvu tijekom protekle, 1936. godine.

14 *Vreme*, Beograd, 25. 10. 1940., 11.

15 *Branik*, Beograd, 7 – 10 (srpanj – listopad 1930.), 111, 115.

Sl. 4. Grupa ludbreških Židova (dr. Spiegler, dr. Zohr, A. Scheyer, A. Weinrebe), oko 1938. (izvor: Milivoj Dretar, privatna zbirka)

Datiran je 3. veljače 1937. godine u Ludbregu i predstavlja ispunjen formular imenovan kao Statistički list Jevrejske veroispovedne opštine u Ludbregu prema stanju na dan 1. siječnja 1937. U posjedu je autora ovoga rada i sustavni je dio srodne grupe dokumenata svih ostalih židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije koje su se odazvale i odgovorile na potražnju krovne institucije jugoslavenskih Židova u zemlji čije je sjedište bilo u državnoj prijestolnici. Savez jevrejskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije pored svih svojih redovitih aktivnosti iz raznovrsnih područja poslovanja vodio je računa i prikupljao podatke o generalnim i posebnim prilikama svih svojih općina članica. Evidentirao je osnovne faktografske podatke iz života i djelovanja židovskih općina putem kojih je dobivao saznanja o onim tipovima informacija koje su mu bile od posebnog značaja. Takvoj vrsti dokumenata pripada i dokument koji je predmet ovog istraživanja i analitičke obrade. Obrazac dokumenta je ispisan na pisaćem stroju, sadrži ukupno 14 pitanja pored kojih je u produžetku ostavljen slobodan prazan prostor predviđen za unos odgovora. Sastavljen je na službenom državnom, srpskohrvatskom jeziku i latiničnom alfabetu, a odgovori su ručno upisani na latinici. Pitanja i odgovori su raspoređeni na obje strane jednog lista na kome se nalazi pečat djelovodnog protokola primatelja, kao i potpis ovlaštenog službenika adresanta,

u ovom slučaju predsjednika općine, koji je jamčio točnost i vjerodostojnost navoda prezentiranih u dokumentu. Adresant je Jevrejska vjeroispovjedna općina u Ludbregu, u čije ime se potpisao njen tadašnji predsjednik dr. Leon Schlesinger, a adresat je Savez jevrejskih vjerospovjednih općina Kraljevine Jugoslavije u Beogradu.¹⁶

Skupina prvih četiri pitanja Statističkog lista odnosi se na populacijsku situaciju u Općini, te stanje nataliteta i mortaliteta u njezinom članstvu. Na osnovu predanih odgovora doznaje se da je ŽVO Ludbreg tijekom 1936. godine brojala ukupno 84 člana, od kojih je 41 bilo muškog spola, a 43 ženskog. Prema ovome, ŽVO Ludbreg je spadala u red demografski manjih općina u Kraljevini Jugoslaviji. Na pitanje o broju općinskih prinosnika, odnosno poreznih obveznika općinari nisu dali odgovor, čime su uskratili mogućnosti procjene materijalnog položaja članstva. Međutim, imajući u vidu profesionalnu orijentaciju ludbreških Židova jasno je da je bilo riječi o ekonomski dobrostojećoj zajednici u odnosu na nacionalne okvire. Židovska zajednica u Ludbregu se nasuprot tome nije mogla pohvaliti natalitetom, budući da navedene godine u redovima članstva nije bilo niti jednog poroda, iako je dobar dio pripadnika bio reproduktivno sposoban shodno dobnoj strukturi. Isto je i s umrlima: tijekom 1936. godine nije zabilježen nijedan smrtni slučaj među ludbreškim Mojsijevcima.¹⁷

Sljedeća grupa pitanja odnosi se na bračne prilike u zajednici i s tim povezanim pitanjem potencijalnog konvertitstva. To su pitanja numerirana od rednog broja četiri do osam. Pomoću njih se vidi da je 1936. godine unutar članstva ŽVO Ludbreg sklopljen samo jedan brak između supružnika izraelske vjeroispovijesti kao i da nije registriran nijedan razvod braka

Sl. 5. Otisak pečata Kotarskog rabinata Ludbreg (izvor: Matica rođenih, Matični ured Ludbreg)

među pripadnicima ove male židovske zajednice. Istovremeno nije zasnovan nijedan bračni odnos s pripadnicima drugih konfesija. Usprkos otvorenosti, modernizaciji i emancipaciji članstva nijedan ludbreški Židov nije odstupio od vjere praotaca, čemu su povodi mogli biti mješoviti brakovi, kojih u ovom slučaju nije bilo. Uslijed odsustva ove vrste iskušenja, mogućnosti za održanje u židovskoj vjeri i zajednici zadržale su se na visokoj razini. S druge strane nije bilo ni suprotnih pojava, gdje bi pripadnici drugih vjera bili preobraćeni na judaizam bračnim putem ili iz nekog drugog razloga. Na taj način nije došlo do umjetnog proširenja zajednice stupanjem u nju pojedinaca druge etničke ili vjerske skupine.¹⁸ Savez židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije se isto tako zanimao za financijske uvjete židovskih općina, upoznavanje s prilikama u vezi s općinskim rabinima i ostalim općinskim službenicima i činovništvom, o radu židovskih društava i njihovih čelnika kao i o eventualnom postojanju općinskih škola za židovske učenike. Židovska vjeroispovjedna općina Ludbreg izvjestila je nadređeno tijelo da za 1937. godinu raspolaže u budžetu sa samo 1800 dinara prihoda, a da predviđeni rashodi za tekuću godinu iznose nesrazmjerno veću sumu, od čitavih 35.800 dinara. Škrto im je saopćila

16 Osobni arhiv autora, Fond Savez jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine Jugoslavije, fascikla Statistički listovi 1937. godine, Statistički list Jevrejske veroispovedne opštine u Ludbregu prema stanju na dan 1 januara 1937.

17 Isto.

18 Isto.

istom prilikom i da funkciju rabina obavljao je Josef Leopold Deutsch. Ujedno je izvješteno da postoje dva židovska društva na teritoriju pod ingerencijom Općine te da ista nema svoju vjersku školu. Nezaobilazna organizacija pri skoro svakoj židovskoj općini bila je Chevra Kadiša, nadležna za sve radnje povezane sa smrću i pokopom preminulih članova. Na njenom čelu pri ludbreškoj židovskoj općini 1936. godine nalazio se bogati trgovac Makso Scheyer. Druga židovska udruga bilo je Gospojinsko društvo čiju je predsjedničku dužnost obavljala Vilma Schlesinger, supruga advokata Leona Schlesingera.¹⁹

Židovskoj zajednici osobito je važna bila edukacija, znanost i službeno školovanje, posebice muške djece i mladeži i obrazovanju se davala znatna pažnja. Učenost je bila osnova opstanka izraelske religije u dijaspori i pouzdan faktor individualnog progresa na socijalnoj vertikali pomoću koje je židovski narod uspješno odolijevao svim kontinuiranim vanjskim pritiscima i neugodnostima kojima je bio izložen u dvomilenijumski dugoj izgnaničkoj prošlosti. Zato je sasvim logično što je Savez židovskih općina Kraljevine Jugoslavije između ostalog potraživao i podatke o broju i profilu židovskih školaraca i studenata, strukturi i tipu naobrazbe te vrsti prosvjetnih ustanova koje pohađaju. Židovska vjeroispovjedna općina Ludbreg imala je pripadnike na svim nivoima formalnog obrazovnog sustava, od osnovnog do visokoškolskog. U narodnim ili osnovnim četverorazrednim školama tijekom 1936. godine učilo je petoro židovske djece; nešto više ih je bilo u srednjim školama gdje ih je šestoro, a nitko nije nastavu pohađao u zanatskim školama. Četvoro ludbreških Židova bilo je među polaznicima fakulteta i to po dvoje na Medicinskom i na Pravnom fakultetu izvan svog zavičajnog mjesta.²⁰

Pored unaprijed navedenih kategorija podataka iz života ludbreške židovske zajednice, Savezu židovskih općina Kralje-

vine Jugoslavije su dostavljene informacije i o profesionalnoj usmjerenosti njezinih članova. Odabir zanimanja i opredjeljenje za način privređivanja umnogome je određivalo budućnost članova Općine, njihov materijalni prosperitet, životni standard i kvalitetu života, ali je u isto vrijeme utjecalo na intenzitet i kvalitativnost relacija sa širim nežidovskim stanovništvom u čijem su okruženju boravili i do čijeg gostoprimstva, dobrosusjedstva i tolerancije im je itekako stalo. Interesi zajednice su nalagali obavljanje po mogućnosti i onih javnih djelatnosti posredstvom kojih bi u javnoj areni mogli izgrađivati pozitivan imidž o svojoj zajednici i razviti filosemitsko raspoloženje u pučanstvu. U odgovoru ŽVO Ludbreg možemo zapaziti da su ludbreški Izraelićani najzastupljeniji u trgovinskim poslovima, što je bilo tradicionalno, višegeneracijsko poduzetničko zanimanje većine europskih Židova naslijeđeno od direktnih predaka, kako kod imućnijih Aškenaza, tako i kod ekonomski manje solidnih Sefarda. Ludbreški Židovi su dominirali u merkatorskim djelatnostima gdje ih je popisano 12 ukupno, što je neusporedivo više u odnosu na sva druga zanimanja.²¹ Simptomatično je međutim da među ovim vlasnicima trgovina nije bilo nijednog trgovačkog agenta ili putnika. Zanatstvo koje je sve više zamiralo i ustupalo mjesto suvremenijoj i isplativijoj serijskoj industrijskoj proizvodnji postalo je rarijetno zanimanje za ludbrešku židovsku populaciju pa se samo jedan od njih odlučio baviti ovom privrednom granom. Takve prilike nisu odvele ludbreške Židove u preuzimanje kormila lokalne industrijalizacije jer se nitko od njih nije otisnuo i oprobao poslovnu sreću u industrijskoj sferi. Radije su se okrenuli slobodnim profesijama koje zauzimaju drugo mjesto po brojnosti članstva. One su pružale materijalnu stabilnost i bile odraz pripadništva višem ekonomskom sloju ili težnji k uzdi-

19 Isto.

20 Isto.

21 Više u DRETAR, Milivoj: *Povijest ludbreške židovske zajednice*. // Podravski zbornik 30/2004 (ur. Dražen Ernečić, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 119–132.

zanju na klasnoj ljestvici. Liječničkim pozivom bavio se jedan ludbreški Židov, toliko je bilo i učitelja osnovnih škola, dok je lidersku poziciju među slobodnim zanimanjima čvrsto držala pravna struka, budući da su se odvjetništvom bavila trojica ludbreških Židova. Nitko nije naveden kao odvjetnički pripravnik, ali niti u mnogim drugim čestim činovničkim i poslovnim aktivnostima na domaćem tržištu. Tako ih nije bilo među veterinarima, inženjerima i arhitektima, ljekarnicima, srednjoškolskim profesorima, državnim službenicima, umjetnicima i glumcima, ekonomima, umirovljenicima i u drugim zvanjima. Ostali dio ludbreške židovske zajednice se bavio bankarstvom i mjenjačnicama novca (ukupno dvoje), koliko je bilo i rentijera te je i ugostiteljstvo bilo ekonomski izazovan posao. Po jedan ludbreški Židov bio je gostioničar i privatni činovnik ili namještenik. Uglavnom je većina članova Općine bila radno sposobna i aktivna, a dvoje je iz nepoznatih razloga bilo bez zanimanja. Možda je riječ o hendikepiranim ili socijalno ugroženim osobama.²²

Kada je 1936. godina u pitanju o kojoj ovaj dokument donosi podatke, treba istaknuti da je početkom te godine, točnije 15. siječnja Savez židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije u sklopu kampanje koju je proveo te godine, uputio dopis ludbreškoj židovskoj općini u cilju dobivanja povratnih informacija u vezi sa židovskim periodičnim tiskom koji se objavljuje ili se ranije objavljivao pri njihovoj zajednici. S tim u vezi, predsjednik i tajnik ŽVO Ludbreg su 22. veljače 1936. godine uputili odgovor potražitelju u kojem je stajalo zapisano:

*Na dopis od 15. I. 1936. broj 168 priopćuje se Naslovu, da na našoj teritoriji nijesu izlazili, a i ne izlaze bilo kakovi listovi ili časopisi.*²³

4. Zaključak

Uprava ŽVO Ludbreg, uz najveći broj drugih židovskih općina u državi učlanjenih u Savez židovskih vjeroispovjednih općina Kraljevine Jugoslavije, uredno je odgovorila na akciju pokrenutu od strane ove krunske organizacije jugoslavenskog židovstva. Vrhovništvo općine takvom je gestom manifestiralo ozbiljnost i profesionalizam u radu, odgovornost prema sunarodnicima u nacionalnim granicama i njihovim interesima i savjesnost u korenspondenciji sa suradnicima koja je rezultirala obostranim benefitima. Ovoj populacijski maloj, privredno stabilnoj i organizacijski neopterećenoj općini repliciranje nije zahtijevalo znatnije zalaganje, utrošak značajnijeg vremena i energije čime su izostali opširni komentari i detaljno obrazlaganje. Ludbreška židovska općina i njezini članovi nisu raspolagali većim institucionalnim kapacitetom i ljudskim potencijalom pa je stoga prepiska bila jednostavna, sažeta, laka i brza. Dokument koji smo izučili i rezultate analize pretočili u pisanu riječ na prethodnim stranicama teksta prezentira primarne činjenične podatke iz života Općine i njezinog članstva za minulu 1936. godinu. Karakter svojevrsnog upitnika je takav da objelodanjuje stanje u zajednici po pitanju demografskih okolnosti, mreže institucija, obrazovnog statusa, privređivanja članstva i vjerske dimenzije. Podaci prisutni u dokumentu potvrđuju dosadašnja saznanja o ludbreškoj židovskoj manjini koja ni po kojem kriteriju nije mogla biti konkurentna ostalim židovskim zajednicama u zemlji ili ostaviti neki trajni i neizbrisivo značajan trag u povijesti jugoslavenske židovske populacije.

22 Isto.

23 Arhiv autora, Fond Savez jevrejskih veroispovjednih opština Kraljevine Jugoslavije, fascikla Statistički listovi 1936. godine, *Jevrejska vjeroispovjedna općina u Ludbregu – Savez jevrejskih vjeroispovjednih općina Beograd*, 22. II. 1936.

Summary

What can be learnt about the Jews from Ludbreg based on a document of the religious municipality from 1937?

This paper contains statistical data on the Jewish community in a town along the Bednja River for the previous year, 1936. The information requested by the central body of the Jewish minority in the Kingdom of Yugoslavia - the Union of Jewish Religious Municipalities, was thoroughly collected, properly processed, and promptly sent to the claimants by the management of the Jewish Religious Municipality of Ludbreg. The data that were of particular interest to the Union refer to the general situation in Jewish municipalities in relation to demographics, changes and movements within the membership, municipal institutions, the religious life of their members, as well as their education, professional orientation, and the state of the municipal budget. The document is in the possession of the author and belongs to a set of identical items from other Jewish Religious Municipalities of the Kingdom of Yugoslavia. All of them were created on the same occasion and ended up at the address of the Union where they were further processed and used in current and future activities. The documents are actually forms with questions written on a typewriter, and contain empty spaces left there for the answers which are to be written in the Serbo-Croatian language and Latin script. In total, there are fourteen questions distributed on both sides of the document which contains only one sheet. In addition to the stamp of the recipient, there is also a signature of an authorized person which is located before the sender's name who, thereby, guaranteed the authenticity of the data provided.

Literatura i izvori

- Fond Cionizam u Kraljevini Jugoslaviji
- Fond Jevrejska društva u Kraljevini Jugoslaviji
- Fond Savez jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine Jugoslavije
- Fond Variae
- Periodika:
- Branič, Beograd (1930.)
- Službeni list Saveza jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine Jugoslavije, Beograd (1937.)
- Vreme, Beograd (1940.)
- Židov, Zagreb (1930., 1936.)
- Židov – glasilo za pitanja židovstva, Zagreb (1925.)
- Ha-Kol, Glasilo Židovske zajednice u Hrvatskoj, 146 (2016.)

Godišnjaci

- FISCHER, Leopold (ur.), *Jevrejski almanah za godinu 5690 1929-1930.* // Savez rabina Kraljevine S. H. S., Vršac 1929.
- LEVI - DALE A., David; KLEIN, Aleksandar (ur.): *Jevrejski narodni kalendar 5699 1938-39.* Biblioteka Jevrejskog narodnog kalendara, Beograd – Zagreb 1939.

VOJNI SUD U ZAGREBU
~~MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA~~
 Sud Broj 971/45 ✓
 Datum 15. IX. 1948
 Predmet: Kaznena evidencija, podaci
 o izrečenoj presudi.

MJESNOM NARODNOM ODBORU
 M O L V E

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
REPUBLIKE HRVATSKE
~~REPUBLIKE HRVATSKE~~

Dostavljaju se podaci za kaznenu evidenciju za slijedeće lice:

Prezime i ime KOVAČIĆ STJEPAN
 Nadimak i lažna imena
 Ime oca Jok. Janko ime majke Marija rod. Orsić
 Dan, mjesec i godina rođenja 17. X. 1870. mjesto Zlatar
 Kotar Zlatar Narodna republika Hrvatska
 Gdje živi u Molvama, kotar surrjevac državljanstvo HRV
 Zanimanje: Župnik Oženjen sa neoženjen
 Iz Ime djece:
 Imovno stanje bez imetka pismen jest
 Datum i broj presude 9. VII. 1945. g., Sud br. 971/45
 Sud koji je presuda izrekao Vojni sud bjelovarskog vojnog područja
 Za koje djelo (zakonski propis i vrst djela) Kriv. djela aktivnog ustaštva, nerodnog
 neprijateljstva i kriv. djelo ratnih zločina, iz čl. 13 UVS.

Kazna (visina i vrst) Osuđen na kaznu robije u trajanju od 15 godina i trajna
 gubitak građanskih časti.
 Ažuriranjem Vojnog suda II. J. A. II Sud br. 2441/45 od 29
 VIII. 1945. g. prvostepena je presuda preinačena, pa je imenovani osuđen
 na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 15 (petnaest)
 godina, te na 5 (pet) godina gubitka građ. časti osim roditeljskih.
 Kazna neosudiv.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsjednik suda: majori
 (Balab Slavko)

Sl. 1. Podaci o izrečenoj presudi za kaznenu evidenciju Stjepana Kovačića (DABJ, 331 : Divizijski vojni sud Bjelovar, kutija 8, Krivični spis Kovačić Stjepan, Vojni sud u Zagrebu – Mjesnom narodnom odboru Molve, Kaznena evidencija, podaci o izrečenoj presudi za Stjepana Kovačića, 15. rujna 1948.).